

THE SYNAGOGUE – A PERSPECTIVE ON ITS ORIGINS

SINAGOGA – O PERSPECTIVĂ ASUPRA ORIGINII SALE

IONEL MORARIU *

ABSTRACT. The synagogue transformed the historical and social contexts of the Jewish state precisely when the risk of its disintegration as a nation was at its peak. As their brothers in the Northern Kingdom had been enslaved and assimilated into other peoples, this danger threatened them even more seriously, thus the synagogue became a coagulating element of the nation once it was taken into the Babylonian captivity. The synagogue appeared in the need to keep in touch with God, therefore to redeem the mistakes of the past. Its appearance within history is also important because, given that it sprang against the background of Judaic cultic life, there was also a new development in their perception of sacred spaces, much more in harmony with the divine perspective thereof.

KEY WORDS: synagogue, exile, origin, Tabernacle, Temple

Introducere

Conceptul de sinagogă a apărut relativ târziu în istoria poporului lui Israel. Chiar dacă există mai multe opinii care încearcă să identifice momentul istoric al apariției sinagogii în profilul religios al națiunii, plecând de la înțelesul strict al termenului, este dificil să stabilim cu exactitate perioada istorică în care a dobândit importanța avută, de exemplu, în timpul lucrării lui Isus Cristos din Noul Testament. Mai mult decât atât, considerăm că atingerea unei astfel de însemnătăți în viața religioasă a evreilor reprezintă un lung proces de transformare și evoluție, de la sensul lui primar și general al conceptului de sinagogă și până la particularitatea care-l individualizează în comparație cu celelalte tipuri de adunări ale poporului evreu.

Dacă ne referim strict la terminologie, sinagoga indică un „loc evreiesc de închinare“ și vine de la ebraicul *k'nset* (Feinberg 1995: 1209), dar totodată poate însemna, generic, și orice întâlnire a evreilor ce are un scop bine definit. Echivalentul în greacă al termenului este *synagoge*, deseori folosit în LXX cu referire la adunările poporului Israel. În opinia unora, înțelesul termenului trece de sfera religioasă, respectiv de lecturarea Legii, și desemnează deopotrivă un loc de judecată și/sau o școală (Moisa 1998: 288).

* IONEL MORARIU este doctorand în teologie la Universitatea „Aurel Vlaicu“ din Arad, România. E-mail: ionel.morariu@gmail.com.

Odată cu cristalizarea ideii de adunare religioasă, survenită în urma unor evenimente majore din istoria poporului evreu, sinagoga devine și apoi rămâne timp de secole locul unde, prin excelență, poporul evreu se ruga lui Dumnezeu și studia legea Sa (Rausch 2012: 1108).

În încercarea de a determina cât mai precis momentul istoric al apariției sinagogii în viața spirituală națională, anume ca loc de adunare a poporului în vederea studierii Torei și închinării înaintea lui YHWH, cercetătorii au emis câteva teorii care, organizate cronologic, încearcă să identifice timpul (Cojan 2018: 111-112):

- în vremea lui Moise;
- în vremea reformelor religioase ale lui Iosia;
- în vremea exilului babilonian;
- în perioada postexilică.

Dintre acestea, două sunt de importanță maximă, de aceea prezentul studiu le va analiza în raport cu argumentele specialiștilor, cu scopul de a identifica apariția istorică a acestei forme de cult de o importanță covârșitoare de-a lungul secolelor.

Apariția sinagogii în vremea lui Moise

Ideea apariției sinagogii în vremea lui Moise este susținută de câteva dovezi interne și externe textelor canonice. În ce privește dovezile interne, Faptele Apostolilor 15:21 este unul dintre puținele texte demne de luat în considerare: „Căci Moise, încă din timpuri străvechi, are în fiecare cetate oameni care-l propovăduiesc și este citit în sinagogi în fiecare zi de sabat“ (EDCR). Respectivul text este, astfel, folosit ca argument potrivit căruia sinagogle ar fi putut exista încă din vremea lui Moise, și asta datorită faptului că marele legiuitor evreu ar fi avut, conform afirmației lui Iacov, reprezentanți și predicatori în fiecare cetate a țării. Din punctul nostru de vedere, chiar dacă în același pasaj se face referire la Moise și deopotrivă la sinagogă, este oarecum forțată ideea că în acea perioadă istorică a poporului evreu ar fi existat sinagogi bine identificate în amintitul peisaj religios.

În analiza sa asupra textului din la Faptele Apostolilor, Barrett este de acord cu prezența unor astfel de predicatori pe vremea lui Moise, dar nu leagă existența simultană a sinagogilor de ei (Barrett 2004: 736). Argumentul lui se referă mai degrabă la modul în care Iacov își construiește discursul folosindu-se de Moise ca emblemă de autoritate religioasă și de faptul că legea mozaică este lecturată în sinagogle contemporane apostolilor.

În aceeași notă, Bruce vine și consolidează ideea că legea lui Moise era citită public în fiecare zi de Sabat în perioada de început a Bisericii, și este de părere că afirmația din versetul 21 se referă la lecturarea legii în sinagogle

din întreaga lume civilizată, adică lumea greco-romană (Bruce 1988: 296). În privința acestei ultime idei, Darrell Bock îl citează pe Johnson și are o opinie diferită, fiind convins că acești predicatori ai lui Moise fuseseră activi în mijlocul poporului cu secole înainte (Bock 2007: 507). Totuși, ideea aceasta nu poate fi folosită pentru a susține că predicatorii lui Moise și-au început activitatea în vremea lui, fiindcă promovarea legii necesita locuri bine stabilite în fiecare oraș, or evreii din vremea lui Moise erau încă nomazi, nefiind încă în posesia Țării Canaanului și neavând localități ale lor, cu atât mai puțin sinagogi.

În privința dovezilor externe, Enciclopedia iudaică amintește că Iosif Flavius ar susține prezența sinagogilor în timpul lui Moise (Wigoder 2016: 618), punctând următoarele:

... n-a îngăduit ca ignoranța să fie o scuză, ci a proclamat legea drept cea mai frumoasă și mai necesară învățătură; nu se cuvine să o ascultăm doar o dată, de două ori sau de mai multe ori: el a poruncit ca, în fiecare săptămână, lăsând deoparte toate treburile, să ne adunăm laolaltă ca să ascultăm legea, învățând-o pe de rost. Se pare că toți legiuitorii au neglijat acest fapt. (Josephus 2002: 148-149)

Păreră specialiștilor care au studiat opera lui Iosif Flavius este că această afirmație întrevăde ideea că Moise „a introdus lecturile sabatice, la fel ca Talmudul din Ierusalim“ (Josephus 2002: 148-149). Afirmația lui Iosif Flavius este îndrăzneată și depășește, într-un fel, perspectiva asupra fenomenului din majoritatea surselor. Pe aceleași coordonate putem înainta aici două obiecții. În primul rând, dacă istoricul a făcut asemenea afirmații bazându-se pe textul din Deuteronom 6:6-9, este important de remarcat că o astfel de poruncă venită din partea lui Dumnezeu prin Moise are caracter etern pentru poporul Israel și nu reprezintă un punct de plecare pentru apariția sinagogilor în vremea lui Moise. Astfel, Craigie (1976: 169) concluzionează că textul accentuează importanța citirii zilnice a legii în căminul familial, din moment ce accentul cade pe urmași, și astfel subliniază necesitatea interpretării textului în spiritul, nu în litera legii. Aceași poziție o are Jeffrey Tigay (1996: 78), care accentuează și mai mult rolul părinților în educarea copiilor cu privire la legea lui YHWH, aducând ca argument inclusiv o tendință orientală din acele vremuri, anume că părinții aveau datoria de a-și îndruma copiii în viață.

În al doilea rând, ideea apariției sinagogilor în acea perioadă a istoriei poporului evreu nu se justifică mai ales din pricina faptului că ele ar fi concurat puternic în mintea poporului singurul loc sacru pentru ei: Tabernacolul. În sensul acesta, istoria confirmă un precedent care a riscat să degenereze în război civil. Iosua 22:10-34 prezintă episodul în termeni dramatici, până acolo că posibilitatea unui alt loc sacru care să concureze cu

Cortul Întâlnirii i-a iritat atât de mult pe evrei, încât cu greu s-au lăsat convingși de logica unui asemenea demers.

Referindu-se la Tabernacolul din Silo, Woudstra accentuează că rolul acestuia a fost de a coagula sentimentul național într-o perioadă critică pentru formarea lor ca națiune (Woudstra 1981: 270), fapt ce întărește poziția noastră cu privire la inutilitatea unor sinagogi dispersate prin noul ținut cucerit de evrei. Prin urmare, ideea că sinagogile ar fi apărut în vremea lui Moise ar trebui să clarifice cele două teze prezentate mai sus, la care se adaugă faptul că, din moment ce în perioada respectivă Moise a promovat în poziții de judecători ai națiunii oameni capabili să judece poporul în raport cu legea lui Dumnezeu, nu se mai justifică înființarea unor centre în care evreii să fie învățați din nou aceeași lege.

Textul biblic la care facem referire este Exod 18:21-26, cu privire la care Dozeman subliniază relația dintre Moise și acești judecători ai lui Israel (2009: 407). În primul rând, Moise are în continuare rolul unic de a învăța în mod direct poporul Legea lui YHWH. Pe lângă aceasta, judecătorii puși la sfatul socrului său aveau rolul de a aplica legea în popor, așadar asimilarea ei de către evrei s-a făcut în timp, pe măsură ce au descoperit voia lui Dumnezeu din situațiile critice sau tensionante ale vieții.

Apariția sinagogii în vremea exilului babilonian

Argumentele în favoarea apariției sinagogilor în timpul exilului babilonian sunt atât logice, cât și biblice. Ronald E. Clements (2015: 157-188) este unul dintre susținătorii argumentelor logice în privința pregătirii apariției sinagogii în timpul robiei babiloniene, după robie ideea de sinagogă cristalizându-se din ce în ce mai mult. Din punctul său de vedere, cel mai probabil sinagogile au apărut după exil, determinant în acest sens fiind și noul context social-religios al poporul Israel.

Printre factorii favorizanți ai apariției sinagogilor, cel mai important a fost distrugerea Templului din Ierusalim. Simbol al identității naționale și religioase, Templul transmitea națiunii ideea că, atâta timp cât el va continua să existe, indiferent de comportamentul poporului, YHWH era oarecum nevoit să le valideze acțiunile, chiar și pe cele contrare voii Sale. Legalismul în care au căzut astfel evreii i-a dus până acolo încât să se raporteze la Templu ca la un talisman, asemenea predecesorilor lor de pe vremea lui Samuel, care au încercat să manipuleze voința divină ducând chivotul cu ei pe câmpul de bătaie (1 Samuel 4).

Din acest punct de vedere, distrugerea Templului a fost, practic, acțiunea prin care YHWH „a înlăturat această credință falsă a poporului, restabilind condițiile morale și spirituale ale legământului“ (Clements 2015: 157). Cu alte cuvinte, Dumnezeu îi scoate pe evrei din zona de confort, care degenerase într-o atitudine toxică față de adevărata sacralitate.

Plecați în exil, cei mai sensibili la Legea lui Dumnezeu dintre evrei au fost nevoiți să se re poziționeze corect față de YHWH printr-un mod de închinare proaspăt și practic. Demersul lor s-a bazat pe o nouă realitate cultică, anume că Dumnezeu poate fi prezent oriunde pe fața pământului și, mai mult decât atât, că dacă YHWH a îngăduit distrugerea Templului, nu înseamnă neapărat că i-a părăsit, ba dimpotrivă, tocmai prezența Lui activă l-a determinat să ia atitudine față de o religie falsă, practică la adăpostul unor ziduri (Clements 2015: 159).

În mintea evreilor robi în Babilon, gândul acesta a fost gura de oxigen și totodată impulsul care i-a determinat să se reorganizeze cultic. Clements subliniază, în sensul acesta, teza că evreii care cunoșteau profețiile lui Ieremia, nu aveau garanția reconstruirii Templului în viitor (Clements 2015: 159), fapt ce le-a întărit convingerea că era nevoie de o nouă perspectivă în închinarea înaintea lui YHWH, cu atât mai mult cu cât, prin profetul Ezechiel, Dumnezeu i-a asigurat de prezența Sa oriunde în lume, vezi Ezechiel 11:15-16 (Clements 2015: 163). Tot acest context social-religios a dus, în mod logic, la o primă formă a închinării în sinagogi în robie. Evreii pioși nu și-au pierdut încrederea în YHWH, văzând în cursul evenimentelor implicarea Lui intensă. Și-au asumat starea de păcat înaintea divinității și au căutat să se reabiliteze, cu atât mai mult cu cât speranța lor, oricât de mică, ținea de profețiile pre-exilice și de cele din timpul exilului. Prin urmare, în robie apare pentru întâia dată ideea de întrunire sau adunare a bărbaților evrei cu influență, pentru a căuta voia lui Dumnezeu în mod practic. Profetul Ezechiel prezintă astfel, în mod recurent, faptul că bătrânii lui Israel veneau la el pentru a se pune de acord cu privire la poziția lui YHWH față de anumite lucruri.

Astfel, primul text din Ezechiel care face referire la o astfel de adunare este în capitolul 8. Block (1997: 276) confirmă că evreii aceștia erau oameni cu influență printre exilații din Babilon, în contextul în care printre robii din capitala Imperiului se afla însuși regele lui Iuda, Ioiachin, alături de curtea regală. Faptul că liderii evreilor nu au căutat consiliere la fostul rege denotă că acesta își pierduse poziția de autoritate printre ei; mai mult, faptul că au apelat la un profet cu rădăcini levitice, aflat și el în robie, duce la concluzia că poporul a început să-și interpreteze spiritual și religios condiția, și nu atât politic sau social. Precedentul este astfel creat: mai trebuie o anumită recurență a evenimentului pentru a deveni un tipar. În ce privește acest mecanism, capitolul 14 din Ezechiel vine să confirme obiceiul liderilor poporului de a se aduna în prezența lui Ezechiel pentru sfat. Leslie Allen este de părere că, în felul acesta, slujirea profetului este recunoscută în cadrul comunității exilice, motiv pentru care bătrânii poporului îi fac o nouă vizită (Allen 1994: 204). Chiar dacă răspunsul lui Dumnezeu nu le este favorabil, semn că inima lor nu a fost cu totul vindecată de practicile din Ierusalim,

acțiunea lor dovedește că erau în căutarea sacrului în viața lor de robi. Recurența evenimentului poate fi folosită ca argument pentru perioada de tatonări a ideii de sinagogă.

Tiparul unor asemenea întâlniri este de necontestat, dacă ținem cont de capitolul 20 din Ezechiel. Versetul 1 afirmă un obicei deja fixat printre liderii evreilor exilați. Textul ne plasează în anul al șaptelea, spre deosebire de anul al șaselea din capitolul 8, iar concluzia este că, în decurs de un an, liderii spirituali ai evreilor din Babilon îl vizitaseră în mod oficial pe Ezechiel de cel puțin trei ori. Recurența este, așadar, validată. În sensul acesta, referindu-se la capitolul 20, Walther Zimmerli citează alți teologi, precum A. Menes, J. A. Bewer sau Friedmann, și conchide că textul amintit este o confirmare a faptului că bătrânii lui Iuda intenționau să înființeze un cult sacramental în Babilon (Zimmerli 1979: 405). Chiar dacă dorința lor nu se încadra în coordonatele voinței divine, pretextul exista deja.

În plus față de contextul de mai sus, D. A. Rausch aduce în discuție tradiția iudaică din Ezechiel 11:16, unde menționarea unui „mic sanctuar“ este legată de existența unor asemenea sinagogi printre exilați (2012: 1108). În aceeași direcție, Leslie Allen aduce în discuție Targumul și afirmă că acest sanctuar s-ar referi la existența sinagogilor în Babilon (Allen 1994: 163). Chiar dacă argumentele nu sunt atât de clare în favoarea acestora, intenția aici este să subliniem contextul deja format și mentalitatea ce va duce la apariția și folosirea sinagogilor de către evrei ca locuri preferate de închinare. Cadrul întâlnirilor oficiale printre liderii evreilor deportați în Babilon a făcut ca, mai târziu, fenomenul să se materializeze chiar și printre cei întorși din exil. În Neemia capitolele 8 și 9 ne sunt prezentate întâlnirile obișnuite ale foștilor sclavi din Babilon, de data aceasta aflați din nou în Ierusalim, însă nu în Templu, ci în piața publică pentru a lectura și a interpreta Legea cu ajutorul lui Neemia și al lui Ezra. Din perspectiva lui Cojan (2018: 112), momentul acesta desemnează „nașterea oficială a cultului sinagogal“. Williamson îl citează pe Ellison și arată că manifestul unei asemenea perspective asupra închinării înaintea lui YHWH ține de „alegerea locului, unde avem proclamația deliberată a lui Ezra că Tora este mai mare decât Templul și sacrificiile sale“ (Williamson 1985: 286).

În asentimentul lui Williamson este și Breneman (1993: 223), care identifică în procesiunea din capitolul 8 o întâlnire sinagogală tipică, implicând: adunarea poporului, cererea de citire a Torei, deschiderea sulului, oamenii stând în picioare, lauda, răspunsul oamenilor, instruirea în predică, citirea Legii, explicația orală și îndemnul, plecarea la masa de părtășie. Prin urmare, argumentele ce țin de contextul social-istoric și cele biblice sunt evident în favoarea apariției sinagogii în perioada imediat postexilică, dar cu țipare bine formate și rădăcini profunde în atitudinea exilaților din Babilon față de închinarea înaintea lui YHWH. În felul acesta,

noua generație de evrei are o perspectivă mult mai clară asupra relației cu divinitatea, și anume nu prin intermediul unei construcții precum Templul, ci mult mai pregnant în viața cotidiană, prin Tora sau legea lui Dumnezeu. Întâlnirile lor regulate, oriunde în țară, pentru a lectura legea și a o înțelege cât mai bine, sunt justificate și duc la o atitudine proaspătă asupra închinării.

Concluzii

Importanța marcării și identificării apariției sinagogilor în istoria poporului Israel este explicabilă, pe de o parte, de motivele care au dus la readaptarea închinării înaintea lui YHWH, iar pe de altă parte de perspectiva asupra viitorului și de o nouă mentalitate asupra locurilor sacre. Din acest motiv, perioada exilică și imediat postexilică este momentul nașterii sinagogilor, adică un interval istoric în care percepția evreilor asupra sacralității se schimbă considerabil, înțelegând în cele din urmă că YHWH nu poate fi constrâns sau manipulat prin spații sacre unice. Astfel, poporul se re poziționează, de data aceasta corect, în relație cu Dumnezeu: nu ei sunt cei ce coordonează voința divină, ci YHWH este referința în cultul închinării. Așadar, evreii trebuie să se adapteze contextului pentru a rămâne în voia lui Dumnezeu, printr-o închinare care trece de litera legii și se manifestă cu precădere în spiritul ei.

Acest spirit nou, proaspăt, în viața spirituală a poporului a dăinuit multă vreme. Posteritatea nu mai vede vreo competiție între templul nou-construit și sinagoga locală, ci se dedică ajustării vieții personale la Tora. Templul a avut în continuare un dublu-simbol, reprezentând atât locul sacru unic, cât și identitatea națională, pe când sinagogile reprezintă mijlocul de a asimila Legea, asigură posteritatea și contribuie la consolidarea comunităților locale de evrei.

Bibliografie

- Allen LC (1994) *Ezekiel 1-19. Word Biblical Commentary*, volumul 28. Dallas, TX: Word Books Publisher.
- Barrett CK (2004) *The Acts of the Apostles. A Critical and Exegetical Commentary*. London and New York: T&T Clark.
- Block DI (1997) *The Book of Ezekiel, Chapters 1-24*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Bock DL (2007) *Acts*. Grand Rapids, MI: Baker Academic.
- Breneman M (1993) *Ezra, Nehemiah, Esther. The New American Commentary*. Nashville, TN: Broadman & Holman.
- Bruce FF (1988) *The Book of the Acts*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Clements R (2015) *Dumnezeu și templul. Ideea de prezență divină în vechiul Israel*. Traducere de Ilie I. Alba Iulia: Reîntregirea.

- Cojan M (2018) *Exilul Babilonian, etapă fundamentală în maturizarea identității și a credinței lui Israel*. Iași: Sapientia.
- Craigie PC (1976) *The Book of Deuteronomy*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Dozeman TB (2009) *Commentary on Exodus*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Feinberg CL (1995) *Dicționar biblic*. Traducere Pup L și Tipei J. Oradea: Cartea Creștină.
- Josephus F (2002) *Autobiografie. Contra lui Apion*. Traducere de Acsan I. București: Hasefer.
- Moisa C (1998) *Dicționar biblic*, volumul 3. București: Stephanus.
- Rausch DA (2012) Sinagoga. În Elwell WA (ed) *Dicționar evanghelic de teologie*, 1108. Traducere de Percy L. Oradea: Cartea Creștină.
- Tigay JH (1996) *The JPS Torah Commentary Deuteronomy*. Jerusalem: The Jewish Publication Society.
- Wigoder G (2016) *Enciclopedia iudaică*. Traducere de Lupan R și Weiner G. București: Hasefer.
- Williamson HGM (1985) *Ezra, Nehemiah. Word Biblical Commentary*, volumul 16. Dallas, TX: Word Books Publisher.
- Woudstra MH (1981) *The Book of Joshua*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Zimmerli W (1979) *Ezekiel 1. A Commentary on the Book of the Prophet Ezekiel, Chapters 1- 24*. Philadelphia, PA: Fortress.